

JAN ANTONÍN ALIS A BÁŇSKÉ PODNIKÁNÍ NA PŘÍBRAMSKU

Tok dějin je ovlivňován množstvím objektivních i subjektivních stimulů. Nejednou vyslovovanou módní rovnicí, že „historii nevytvářejí osobnosti, nýbrž sociálně ekonomické struktury“, je možné čas od času poopravit. To se týká, mimo jiné, i úlohy horního správce a poté báňského rady Jana Antonína Alise (*11. 1. 1732 Vysoká Pec u Příbrami, †19. 9. 1801 Příbram) v dějinách montánní praxe na Příbramsku. V době hlubokého úpadku a vleklé krize zdejšího hornictví, přetrvávající již od konce 16. století až po století 18., byl Alis povolán roku 1772 do rodného kraje tyto problémy řešit. Aplikace jeho metod nakonec slavila úspěch. Jak už to ale v životě bývá, zásadním způsobem se to projevilo až po jeho odchodu na věčnost. Jan Antonín Alis se stal průkopníkem hlubinného dolování, vypracoval návrh efektivního a výkonného čerpacího a odvodňovacího systému, prosadil provedení rozsáhlého ložiskového průzkumu, stál u založení nových dolů, hutí, instalace moderních technologií při těžbě, v úpravnictví i jinde. Především jeho zásluhou se následně březohorský rudní revír zařadil v 19. století mezi nejvýznamnější v Evropě i na světě a zapsal se do dějin hornictví několika primáty (Alisem zaražený důl Vojtěch dosáhl v roce 1875 poprvé na světě 1 000 m svislé hloubky při použití jediného těžního lana, další „Alisův“ důl s názvem Anna se pyšnil ve 30. letech 20. století označením - nejhlubší v Evropě, v těchto šachtách došlo poprvé v rámci rudních revírů Rakouska k aplikaci parních strojů, koncem 19. století pocházelo z březohorského důlního závodu 97,7% celé rakousko-uherské produkce stříbra a olova).¹⁾

Nekritická glorifikace s odstupem času někdy povyšuje osobu, které se týká, téměř na génia bez ohledu na to, že k dosažení jejích cílů musely přispět též další vhodné momenty. V konkrétních podmínkách Příbramska je nutné zmínit geologické poměry a nárůst kvality rudních žil v hloubkách, zvyšující se úroveň vědeckých poznatků spolu s technickým pokrokem ve společnosti, inovaci organizace práce, požadavky na výchovu kvalifikovaných odborníků, postoj státu jako majoritního vlastníka báňského závodu a podobně. Jedno je však jisté: Obdobnou příležitost měli i jiní a nezužitovali ji...²⁾

Mezi představiteli montánního managementu poslední třetiny 18. století byl vybrán J. A. Alis státní správou na pozici, která díky jeho schopnostem, vědomostem, zkušenostem, houževnatosti a cílevědomé práci z něj nakonec vytvořila osobnost označovanou s odstupem času za „záchrance příbramského hornictví“ a člověka, jenž připravil půdu k neočekávaně rychlému a dlouhodobému vzestupu a prosperitě báňského podnikání. Březohorský stříbrorudní revír se tím zařadil mezi nejdůležitější naleziště v moderní historii.

Bylo by však nesprávné se domnívat, že doba, v níž Jan Antonín Alis žil, se vyznačovala pouze příznivými okolnostmi, usnadňujícími jeho snažení na cestě k úspěchu. Spíše naopak!

Sotva se Příbram přibližně po půl století alespoň částečně vzpamatovala z útrap třicetileté války, s přelomem 17. a 18. století musela řešit další tíživé problémy. Daň nejvyšší, na lidských životech, včetně hornických rodin, si tehdy mezi obyvatelstvem vyžádala v letech 1680 a 1714 zhoubná nákaza moru a černých neštovic. Příbramští nebyli ušetřeni ani od rostoucích kontribucí v souvislosti s udržováním obrovské armády středoevropského habsburského soustátí, kterému v letech 1657 – 1705 vládl Leopold I. Habsburský, jenž potřeboval početné vojsko jednak proti opoziční uherské šlechtě, jednak ve vleklé válce o španělské dědictví a především k zastavení turecké expanze. Krátké období míru přerušily opět války, tentokrát o tzv. rakouské dědictví. Leopoldův syn Karel VI. byl totiž posledním žijícím Habsburkem v mužské linii. Po jeho skonu v roce 1740 se chopila žezla Karlova dcera Marie Terezie a záhy musela čelit válečné agresi při obraně habsburského dědictví proti bavorskému kurfiřtu Karlu Albrechtovi a jeho francouzským spojencům a zároveň proti pruskému králi Friedrichu II. Velikému.

Příbram, podobně jako další města, trpěla mimořádnými kontribucemi, dodávkami zásob pro armádu a povinnostmi ubytovávat habsburské vojsko. Od listopadu 1741 do poloviny následujícího roku procházely městem také nepřátelské bavorské a francouzské oddíly kurfiřta Karla Albrechta. V prosinci 1742 „pocily“ návštěvou Příbram rakouské jednotky, pronásledující francouzsko – bavorské protivníky. V říjnu 1743 vpadli do Příbrami Sasové pod vedením saského kurfiřta a polského krále Augusta III., který usiloval získat na úkor císařovny Marie Terezie severní Čechy a Moravu. Po sérii vojenských porážek, složitých diplomatických jednání, ústupků i dílčích vítězství nakonec císařovna ztratila většinu Slezska, Kladska a část italských provincií. Na druhé straně dosáhla uznání svého muže Františka Lotrinského císařem a potvrzení platnosti dokumentu zvaného pragmatická sankce, definujícího nedílnost říše a nástupnický řád v případě vymření mužské linie vládnoucího rodu. Další prusko – rakouský konflikt, tvořící v letech 1756 – 1763 složku tzv. sedmileté války, na konečné ztrátě Slezska už nic nezměnil. Tehdy Příbram zažila snad největší strádání. Ustupující nepřátelské pruské vojsko zde zanechalo svoje zásoby, kterých se zmocnili císařští a poté rychle odtáhli. Prusové se však vrátili, po zjištění této skutečnosti město vydrancovali a vynutili si na něm navíc obrovské výpalné. Ještě před onou událostí došlo, mimo jiné, k pozastavení práce v městské železné huti situované u Bohutína, neboť roku 1756 se rozprchla většina dělníků, aby unikla odvodu k vojsku. Během válek s Pruskem (1740 – 1763), ale i v některých mírových letech před a po konfliktu, signalizovala zvýšená mortalita v Příbrami a okolí existenci smrtících nemocí, dokonce epidemií, o čemž již byla krátká zmínka. Roku 1772, kdy přišel Jan Antonín Alis do Příbrami, nešlo jen o hladomor, jak se v literatuře dosud běžně uvádělo a uvádí, ale rovněž o další nákazy, jimž nedostatkem potravy oslabený lidský organismus snáze podléhal. Také v Příbrami se objevili žebráci z venkova, snažící se „pohnout“ měšťany k milosrdenství... A právě tyto chudáci zavlekli do města infekční choroby. V pozadí jedné z nejrozsáhlejších demografických katastrof v českých zemích 18. století stála i velká neúroda předchozích let. Abnormálně deštivé počasí střídající se s periodami sucha na sklonku 18. století vedlo k minimálnímu

obilnářskému výnosu. Obilí přitom stále v zemědělství dominovalo, a to nejen na Příbramsku, a pro výživu obyvatelstva bylo rozhodující. Jelikož se však jeho cena vyšplhala až mnohonásobně, byť se státní úřady snažily o cenovou regulaci a o dovoz zásob z méně postižených oblastí, začali chudší lidé, zvláště horníci, umírat hladem a podvýživou. Hlad ve spojení s různými nemocemi skosil v českých zemích údajně přes půl milionu životů, tedy kolem desetiny veškeré populace. Zasažena byla též Příbram a postupně neumírali lidé pouze v důsledku hladu. Mezi oběťmi byli rovněž reprezentanti městské honorace, ba i celé jejich rodiny. To byl obraz řádění zákeřných epidemií. Zvýšená úmrtnost zákonitě přinesla úbytek pracovních sil i v báňském podnikání. K tomu je nutné připočítat chybějící kapitálové investice v důsledku vleklých válek, vytěžení vrchních bohatých sfér rudního ložiska, neustálé potíže s čerpáním důlních vod a další provozně technické problémy při dobývání z větších hloubek a také nedostatek dřeva z okolních lesů – nezbytné suroviny k montánní činnosti, atd., což dohromady nenabízelo v rámci hornictví nic optimistického.

Za těchto podmínek se roku 1772 Alis vrací do Příbrami a ujímá se funkce hormistra a hut'mistra. Pocházel ze starého příbramského měšťanského rodu Alisů, z nichž je připomínán jeho prapředek zlatník a hodinář Ludvík de Alis, rodák z Paříže, který přišel do Příbrami z Francie roku 1670 a podílel se, mimo jiné, na výzdobě Svaté Hory. Časem se stal váženým radním, majitelem právovárečného domu s hostincem a obchodem v centru města a od roku 1690 též horním přísežným u Vrchního horního úřadu v Příbrami. Další zajímavostí ve vztahu k Janu Antonínu Alisovi je fakt, že jeho příbuzný jménem Matěj složil roku 1704 před magistrátem přísahu týkající se služby v nové železné huti města Příbramě na pozici šichtmistra. Později mu město huť pronajalo. Nájemcem této huti ve 30. letech 18. století byl rovněž Janův otec, původně šichtmistr František Sigmund Alis.

Jan Antonín Alis absolvoval Hornické učiliště v Jáchymově a roku 1750 vykonával funkci praktikanta v báňském závodě v Příbrami. Následně přijal roku 1755 jmenování směnmistrem (šichtmistrem) a v roce 1766 hut'mistrem v Kutné Hoře. Po roce 1770 byl vyslán do Ostravy, kde učinil údajně první ověřený a lokalizovaný nález uhlí. Jako uznávaný odborník v rámci báňského podnikání v Čechách druhé poloviny 18. století přichází čtyřicetiletý Alis na základě výnosu nejvyššího hormistra a mincmistra na uvolněné místo do Příbrami, s ročním platem 300 zlatých jako hormistr, 150 zlatých jako hut'mistr a dále mu je navržen plat 16 zlatých na kancelářské potřeby, 25 zlatých na dříví k topení a na světlo, 40 zlatých na byt a náhradu nákladů spojených se stěhováním z Kutné Hory do Příbrami.³⁾

Příbramský báňský závod byl tehdy ve velmi špatném stavu, navíc omezen jen na několik málo provozů. Na hlavní úklonné březohorské šachtě Jan se pracovalo v nevelkém obsazení na 4., 5. a 6. patře. Dědičnou štolu Karla Boromejského razili havíři pomalým tempem směrem na západ pod Březovými Horami. Dostí omezená důlní činnost existovala též u Obecnice a u Tisové, kde se prováděly jen kutací pokusy. Těžba fungovala pomocí ručních vrátků stupňovitě až na dědičnou štolu a odtud probíhala vertikální důlní doprava koňským žentourem na povrch. Vody z podzemí se čerpaly pouze jednoduchými pumpami, jejichž dřevěné spodní díly byly teprve za Alise roku 1775 nahrazeny kovovými. Hlubší horizonty šachet se vinou

neúčinného čerpání vod často zaplavovaly a práce se na nich musely neustále přerušovat. Úpravnu rud tehdy tvořily dvě starší puchýrny a i stříbrná huť se potýkala s nemalými potížemi. Značné těžkosti způsobovaly rozvoji podnikání nedoplatky těžařů, z nichž 67 podílů patřilo panovníkovi, 4 podíly městu Příbrami, 2 podíly pivovárečnému společenství v Příbrami, čtvrt podílu obci Březové Hory a 28 a osmina podílu ostatním těžařům, které vzrostly roku 1775 již na 46 790 zlatých. Důlnímu osazenstvu, tvořenému dvěma úředníky a přibližně sedmdesáti dalšími řadovými pracovníky, dlužila správa dolů jen na mzdách 615 zlatých. V roce 1776 by nemohla vůbec vyplácet mzdy dělníkům a služné úředníkům, kdyby jí z Vídně nebylo erárem k tomuto účelu poukázáno mimořádně 2 000 zlatých. Věci došly tak daleko, že dvorská komora vyzvala Vrchní horní úřad v Příbrami, aby „osadil jen ta díla, která jsou výnosná, a za nynějších špatných důlních poměrů nepřipustil žádné rozsáhlejší pokusy s tím, aby se jen z nějakých ohledů tolik lidí na dolech živilo...“ Státní správa byla podle znění citovaného dokumentu přesvědčena o tom, že „... v tomto silně vyrubaném dole, při převaze chudých rud, se nelze spoléhat na nějaký jistý výsledek...“ Ani v huti nebyly poměry nijak utěšené. Neustálé stížnosti na špatně odebírané vzorky a na ztráty při shánění stříbra i olova vyvrcholily v roce 1778 zjištěním, že při hutnění se ztrácí až 45% kovu ve stříbře a 49% kovu v olovu. Celý zdejší montánní provoz byl například roku 1777 pasivní částkou okolo 11 605 zlatých při příjmu 5 770 zlatých a vydání 17 375 zlatých. Bylo jasné, že příbramské dolování může zachránit pouze podstatná změna názoru na způsob, jakým se do budoucna zdejší báňský závod povede. Existovaly jen dvě možnosti. Buď s malými finančními náklady pokračovat v drobnějších kutacích a ověřovacích pracích tak, jak se dělo doposud, nebo se pokusit o radikální řešení a o koncentraci všech technických a hlavně finančních prostředků na hloubkový průzkum, a to alespoň na jednom místě revíru.

První varianta navazující na dosavadní praxi mohla počítat s tím, že i v následujících letech bude třeba stále s většími potížemi čelit požadavku státní správy na uzavření ztrátových provozů v Příbrami a okolí, které ve svých vyrubaných mělkých polohách neměly velkou šanci na to, aby se ještě někdy rentovaly. Nejnižší partie tehdy dosahovaly na 5. patře hlavní Jánské šachty hloubek kolem 160 metrů, ale pro neustálé trable s odčerpáváním vody zůstávaly fakticky mimo provoz. Místa, kde se již v 16. století dolovalo v hloubkách kolem 100 metrů a více, byla v oněch dobách již převážně vytěžená. Případná možnost soustředění prostředků na hloubkový průzkum vytvářela základ pro celkový rozvoj revíru. Nesla ovšem oproti staré metodě s sebou podstatně větší riziko a jako každý nový progresivní nápad a kvalitativně jiný prvek v pojetí průzkumu nerostných surovin potřebovala daleko více podpory. Pro Příbram bylo nemalým štěstím, že právě v této rozhodující časové fázi se vyskytlo několik důležitých objektivních i subjektivních faktorů, které ve svých důsledcích podpořily tento výhledový projekt. U subjektivních faktorů převládla především skutečnost, že se do čela snah o intenzivní hloubkový průzkum postavila osobnost odborně vzdělaná a zároveň detailně seznámená s praxí i v jiných dolech v Čechách a na Moravě, osobnost zainteresovaná na tomto záměru nejen z důvodu plnění služebních povinností, ale též z vnitřního přesvědčení. Rodák z Příbramska, vychovávaný v rodině, která měla k báňskému podnikání nejužší vztah. Mezi objektivní faktory tehdejší vývojové etapy je nutné přiřadit již vzpomínaný nástup moderních proudů v ekonomice, vědě, zejména pak příhodné geologické podmínky regionu. V druhé

polovině 18. století vznikají rovněž silné snahy dostat státní správu a státní hospodářství na vyšší úroveň. To se týkalo i rudních revírů českých zemí. V praxi došlo k rozsáhlým průzkumným akcím s jasným cílem posílit vlastní surovinovou základnu státu pro požadavky výroby i upevnění stříbrné měny. Nejedna z prospektorských aktivit však nebyla úspěšná a snad právě selhání a nezdary mnohých z nich těsně před rozhodováním o příbramském pokusu hloubkového postupu umožnily obhájení tohoto návrhu právě zde v Příbrami a právě Alisovi. Jestliže svůj pozdější věhlas vybudoval Alis prosazením hloubení Nové jámy (r. 1779) – později zvané Vojtěch a dolu Anna (r. 1789), vycházel při tom též z existujících odborných zpráv o příbramských dolech od několika renomovaných báňských odborníků, například Lazara Erckera ze Schreckenfelsu (zemřel roku 1593), Johanna Tadeáše Antonína Peithnera z Lichtenfelsu (* 1727, † 1792) a dalších. Podle zjištění těchto specialistů nebylo možné příbramské doly zavrhnout či zatratit, ale naopak přikročit k průzkumu do větších hloubek, vyřešit vodohospodářský systém a vypracovat řádné důlní mapování.⁴⁾

Jan Antonín Alis nastínil myšlenku, jejímuž uskutečnění pak věnoval prakticky celý další zbytek svého života, a sice vizi hloubení zcela nového dolu, a to již ne šachty úklonné, ale svislé. Zároveň požadoval urychlené vybudování moderního vodozdvižného stroje na dosavadní hlavní úklonné jámě Jan, aby bylo možné provést zamýšlené práce při hloubení. I když protokol z těžařského dne obsahující výše uváděné plány udával zahájení činnosti na začátek června 1779, skutečné hloubení Nové jámy se realizovalo teprve od 11. října 1779. Zarážku lokalizoval Jan Antonín Alis na Březové Hory pod návrším Koráb do jedné ze starých pinek, mezi žílu Vojtěšskou a Matkobožskou. Celou atmosféru kolem hloubení Nové jámy, jak zněl název dolu až do roku 1783, a očekávání přínosu ve vývoji zdejší montánní praxe patrně nejlépe vyjadřuje část z dobové zprávy za rok 1780: „... podle visitačního protokolu z loňského roku se mezi žilami Vojtěšskou a Matkobožskou začala zmáhat stará šachta. Aby se zde dal předpokládat vznik nové druhé hlavní těžní jámy, bude nutné, aby se stará šachta přibrala a rozšířila do příslušných rozměrů, tj. 13 stop (4 metry) délky a 5 stop (1,5 metru) šířky, řádně se vydřevila a aby se nad ní vystavila šachetní budova 5 láter (9,5 metru) široká a 6 láter (1,5 metru) dlouhá. V ní by se zřídilo nové těžní zařízení...“ Důl se hloubil dál a koncem roku 1780 dosáhl 78 metrů. V hloubce 11,5 metru se razila chodba ke komoře pro tzv. vratné kolo a překopy směrem na jih a na sever. Zároveň se zmáhaly stařiny v délce 106 metrů až po historickou Matkobožskou jámu, se záměrem snazšího zpřístupnění podzemí pro dopravu.

Jan Antonín Alis si uvědomoval, že ani samotné prosazení projektu Nové jámy a její nadějně začátky nezaručují jednoznačný úspěch, a proto se velmi pečlivě věnoval zlepšování poměrů i na ostatních důlních dílech. Podmínky totiž nebyly všeobecně nijak příznivé. Dobývky na Jánské žíle musely být v létě roku 1780 opuštěny pro starou známou bolest příbramského hornictví, průsaky spodních vod. Na povrchu, v rybnících a nádržích, nebylo z důvodu sucha dost vody, aby se právě vodní silou udržela v činnosti důlní čerpadla. Těžce se zápolilo s důlními vodami na 7. patře, pro nedostatek vody byl omezen rovněž chod hutí. Velké náklady tehdy představovalo například i zakoupení nového konopného lana k těžnímu zařízení. Z důvodu, že se všechna dosavadní opatření promítla do nákladů báňského závodu, nebyla v tomto

roce Alisovi schválena řada dalších provozních návrhů, neboť šlo o vysoké dotace ze státního rozpočtu. Při zamítnutí oněch akcí operovala státní správa zejména se zjištěním, že proti hospodářskému deficitu na dolech v roce 1779 ve výši 1 010 zlatých se schodek roku 1780 zvýšil až na 9 605 zlatých.

Ale stačily pouhé dva roky, Nová jáma dosáhla již 5. patra a obě žíly, jak Vojtěšská, tak Matkobožská, ukazovaly nadějně zásoby, což vedlo ke změně názoru nadřízených míst na povolení dalších provozních investic. Jednalo se především o zřízení moderní úpravny rud a přetloukárny u Nové šachty a o přeložení vodotěžního stroje z historického Jánského dolu. Instalace tohoto stroje na Nové jámě se uskutečnila ve druhém čtvrtletí roku 1782, ale jeho technické nedostatky nakonec způsobily, že již v září roku 1782 se zatopila Nová šachta až na úroveň 5. patra. Po jejím odvodnění se bohužel hned v říjnu 1782 opět zopakoval průval vody, a to tak silný, že přišlo o život 10 horníků! Důlní vody ovšem ohrožovaly nejen Novou jámu, ale všechny ostatní hlubší březohorské horizonty. Bylo nutné odvodnit i nejspodnější patra Jánského dolu. Rudy této šachty hrály totiž důležitou roli v prvním období Alisovy činnosti, prakticky až do roku 1789 (datum zaražení dolu Anna), kdy bylo její další úklonné hloubení zastaveno. Znamenaly určitě více, než rudy získané v prvních letech při postupu hloubení Nové šachty. Ta se ve svých začátcích spíše používala na odčerpávání vod ze sousedních dobývek, tedy především i z nedaleké hlavní úklonné šachty Jan. Teprve po roce 1789 při postupu pod dosavadní otevřené horizonty se stala Nová jáma (Vojtěch) nejen vodotěžnou, ale skutečně hlavní těžnou šachtou revíru. Její původní využití jako šachty vodotěžné bylo dáno nejen technicky méně náročným čerpáním vody svise vzhůru, ale i řadou opakujících se vodních průvalů, které s sebou strhávaly vodu též ze sousedních dobývek. Protože se při hloubení Nové šachty ukázala jako nejkvalitnější žíla Vojtěšská, dostala jáma název Vojtěch podle světce a zemského patrona sv. Vojtěcha. Prvně se ono pojmenování objevuje v historických materiálech roku 1783, kdy je necelých 23 m pod pátým patrem založeno patro šesté právě na žíle Vojtěch a plánuje se další hloubení, poněvadž se žíla ukazuje do hloubky ještě bohatší. Oproti dosavadním zkušenostem během pracovního procesu se dostávalo příbramské dolování na jiné pozice. Jestliže zatím většina pokusů v mělkých šachticích končila neúspěšně pro nedostatek rudy, nyní se na první místo mezi negativními vlivy dostávaly obavy z nebezpečí důlních vod. Ukazovalo se, že sledované hlavní žíly mohou vydat v hlubinném pokračování dost kvalitních zásob za předpokladu, že bude vyřešen technicky náročný problém odvodnění nejspodnějších partií. Alis pochopil tuto změnu velice záhy a roku 1784 prosazoval pokračovat ve zmáhání štol Josef – Marie, které mezitím bylo pro nákladnost zastaveno. Věřil, že právě touto štolou odčerpá nově vyrubané prostory na Vojtěšské žíle. Zároveň žádal o zabudování druhého čerpacího zařízení na jámě Vojtěch. Ale i přes tyto zásahy se v roce 1787 a znovu v letech 1788 a 1789 zatápí důl Vojtěch až k 7. patru. Netrvá ani celé čtyři roky a v roce 1793 se Vojtěch zaplavuje znova! To však je již příbramský báňský závod na takové výši, že ani tento problém nemůže narušit nastolený trend vykazující téměř bez výjimky aktivní roční bilance. Hojně výskyty ryzího stříbra na mnoha místech toho byly nejlepším důkazem.

Příznivou situaci nezpůsobil jen fakt úspěšně hloubené šachty Vojtěch, ale řada dalších prakticky a moderně pojatých organizačních zásahů, za nimiž se vždy rýsovaly schopnosti a přehled Jana Antonína Alise, od roku 1782 již ve funkci horního správce.

Roku 1789 je Alisem předložen projekt zaražení nové svislé těžní jámy na Jánské žíle, již vzpomínané šachty Anna, a návrh na vyzmáhání Dušnické dědičné štol, která se později stala jako štola císaře Josefa II. nejdelší dědičnou štolou celého revíru a umožnila odvodnění většiny zdejších dolů. V roce 1786 se podařilo z iniciativy J. A. Alise zahájit nedaleko Příbrami stavbu nové stříbrné huti, uvedené do provozu roku 1793. Roku 1797 získala šachta Anna nový vodozdvižný stroj a roku 1799 i nový těžní stroj.

Za úspěšné zažehnání předchozí krize a účinné snahy o rozvoj příbramského montánního podnikání se dočkal roku 1796 Jan Antonín Alis jmenování báňským radou. Z titulu své funkce dohlížel též na doly v Jílovém u Prahy a Novém Kníně ve středních Čechách, v Kašperských Horách na západě země i jinde. Roku 1799, kdy Jan Antonín Alis odešel na odpočinek, je šachta Vojtěch, jejíž zaražení a úspěchy byly a budou s jeho jménem vždy spojovány, hluboká 260 metrů a má již 9 pater, a druhá „jeho“ březohorská jáma Anna dosáhla 206 metrů hloubky. Alis se ze svého zaslouženého odpočinku dlouho netěšil, zemřel v Příbrami pouhé dva roky po penzionování dne 19. září roku 1801 a byl pochován na příbramském hřbitově.⁵⁾ Na jeho počest bylo v Příbrami pojmenováno březohorské náměstí a roku 2009 umístěna pamětní deska na někdejší rodovém statku v Příbrami – Zdaboři, nyní objektu rodiny Ing. Jiřího Holého.

To je pouze několik základních údajů o promyšlených Alisových projektech, jejichž výsledkem byla konsolidace příbramského horního závodu, který získal pevný řád a nadějnou perspektivu. I když se tato éra mohla opřít o bohaté rudní nálezy na hlubších horizontech, je nutné vidět jako celek organizační vedení muže, jenž vešel zcela právem do povědomí jako symbol jedné z nejúspěšnějších etap dějin zdejšího hornictví. Neměl bohužel šanci, aby to, co navrhl, založil a realizoval přineslo okamžitý oslňující úspěch. Nedožil se následujícího velkého rozmachu místní montánní činnosti v 19. století. Avšak jeho Příbram na něho naštěstí nezapomněla.

Poznámky:

- 1) Hornické muzeum Příbram (dále HM PB), fond Sběrka dokumentace (dále Sb. dok.), Der Silber und Blei-Bergbau zu Příbram, Wien 1875.
HM PB, fond Sb. dok., Závěrečná zpráva n. p. Rudné doly Příbram, 1985, karton č. I – XII.
Bambas, Jiří. Březohorský rudní revír. Příbram 1990, s. 18, 59, 89 – 90, 96 – 102, 149 – 171.
Majer, Jiří. Příbramský revír v dějinách báňských věd a techniky v českých zemích. Studie z dějin hornictví, Praha 1985, 17, s. 7 – 69.
Majer, Jiří. Význam Příbramě ve vývoji montánních věd a techniky. Sborník mezinárodního symposia Hornická Příbram ve vědě a technice, Příbram 1986, s. 1 – 14.
Majer, Jiří. Rozvojové a útlumové tendence v dějinách českého rudného hornictví. Sborník mezinárodního symposia Hornická Příbram ve vědě a technice, Příbram 1996, s. 15 – 22.
Majer, Jiří. Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004, s. 23 – 30, 48, 110, 174 – 198.

- Urban, Jan. K osobnosti a dílu Jana Antonína Alise (1732 – 1801). Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 139 – 140.
- Velfl, Josef a kolektiv / et. al. Otisky času. Báňská činnost ve Středočeském kraji (Time Tracking. Mining Activities in Central Bohemia). Praha 2007, s. 83 – 87, 101 – 102, 107 – 112, 117.
- 2) Kořan, Jan. K dějinám příbramského dolování v 16. a 18. století. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 116 – 125.
- Kubátová, Ludmila. Příspěvek k příbramské horní správě. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 93 – 105.
- Urban, Jan. K osobnosti a dílu Jana Antonína Alise (1732 – 1801). Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 140, 142 – 143.
- 3) Státní oblastní archiv Praha, Matriky okresu Příbram, N 1687 – 1699, O 1657 – 1699, Z 1687 – 1699 (*14. 6. 1687 Markéta Kateřina, dcera Jiřího Brože – mlynáře a Alžběty Brožové, testí Ludvík de Alis – zlatník).
- Diviš, Julius. Státní doly na stříbro a olovo v Příbrami. Praha 1926, s. 56 – 58, 179, 209.
- Hofmann, Gustav. Železná huť města Příbramě. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 129 – 132.
- Klíma, František. Ze staré Příbramě. Příbram 1933, s. 6, 16, 18, 20, 31, 36, 43, 74, 104, 116, 135, 178 – 179.
- Kolektiv autorů. Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl, Praha 2004, s. 313.
- Kubátová, Ludmila. Příspěvek k příbramské horní správě. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 94, 96 – 97, 104 – 105.
- Urban, Jan. K osobnosti a dílu Jana Antonína Alise (1732 – 1801). Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 139 – 148.
- Velfl, Josef. Příbram v průběhu staletí. Příbram 2003, s. 49 – 56.
- Vurm, Karel. Dějiny příbramské hutě. Příbram 2001, s. 18 – 23.
- 4) Kopiczková, Božena. Vznik Vrchního horního úřadu v Příbrami v roce 1814 a jeho počátky. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 149 – 161.
- Kořan, Jan. K dějinám příbramského dolování v 16. a 18. století. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 116 – 125.
- Kubátová, Ludmila. Příspěvek k příbramské horní správě. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 96 – 105.
- Makarius, Roman. Z dějin královské, císařské a státní báňské správy. Ostrava 2004, s. 29 – 45, 115, 118.
- Urban, Jan. K osobnosti a dílu Jana Antonína Alise (1732 – 1801). Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 139 – 147.
- 5) Kořan, Jan. K dějinám příbramského dolování v 16. a 18. století. Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 116 – 125.
- Urban, Jan. K osobnosti a dílu Jana Antonína Alise (1732 – 1801). Vlastivědný sborník Podbrdsko, Příbram 1971, 5, s. 140 – 147.
- Velfl, Josef. K výročí zaražení dolu Anna v Příbrami – Březových Horách. Podbrdsko, Příbram 2009, XVI, s. 77 – 78.

Jan Antonín Alis und das Příbramer Bergbauunternehmen

Jan Antonín Alis (geboren am 11.1.1732 in Vysoká Pec, gestorben am 19.9.1801 in Příbram) gehörte zu den bedeutendsten Persönlichkeiten der Příbramer Bergwerke am Ende des 18. Jh. Alis ist besonders als Begründer der Förderung im Tiefbau bekannt. Zur Erprobung seiner Idee nutzte er die mittelalterlichen Grubengebäude. Nach seinen Vorstellungen wurde 1779 unter dem Hügelchen Koráb der „Neue Schacht“ geteuft. Bereits in den 80er Jahren des 18. Jh. wurde nach Alis Plan eine neue Aufbereitung erbaut. 1789 wurde der Anna – Schacht, der zweitälteste Schacht der neueren Geschichte im Birkenberger Revier, eröffnet. Diese Schächte haben in der europäischen und internationalen Bergbaugeschichte eine hervorragende Bedeutung. 1786 wurde auf Bergmeister Alis Initiative eine neue Hütte an der Einmündung des Obecnicer Bachs in die Litavka gebaut. 1793 wurde das Bauprojekt der Hütte abgeschlossen. 1801, kurz nach seiner Pensionierung, starb Alis mit 69 Jahren und wurde auf dem Příbramer Friedhof beigesetzt. Zum Andenken wurde ein Platz in Birkenberg nach ihm benannt. 2009 wird eine Gedenktafel an seinem Wohnhaus angebracht.

